

WAAROM DIT BOEK?

1.1 Inleiding

We leven in het tijdperk van de digitalisering, ook wel *the information age* genoemd. De invloed van informatie- en communicatietechnologie (ICT, ook wel kortweg: *informatietechnologie* of *IT*) op de maatschappij valt dan ook vrijwel niet te overschatten. Door de snelle ontwikkelingen op het gebied van taaltechnologie, met *Chat GPT* als bekendste voorbeeld, beseft de rechtspraak meer dan ooit dat ook het werk van juridische professionals ingrijpend zal veranderen. Digitale kennis en vaardigheden zijn voor moderne juridische professionals dan ook onmisbaar. We beschrijven hieronder drie van de belangrijkste redenen om als juridische professional goede digitale kennis en vaardigheden te ontwikkelen.

De **eerste reden** is dat veel ontwikkelingen in het recht digitale elementen in zich dragen. Deze zijn niet goed te begrijpen zonder kennis van achterliggende technologie. *Cybercrime*, *privacy*, *intellectuele eigendom*, *digitale handtekeningen*, *e-commerce* en *ICT-contracten* zijn maar enkele voorbeelden van juridisch relevante onderwerpen waarbij technologie een belangrijke rol speelt. Alle regelgeving en rechtspraak over ICT-gerelateerde onderwerpen tezamen wordt wel het *ICT-recht* genoemd. Uit de opsomming hiervoor blijkt al dat ICT-recht raakvlakken heeft met allerlei rechtsgebieden, van strafrecht tot bestuursrecht en privaatrecht. Vrijwel elke juridische professional heeft in zijn of haar werk daarom wel eens met ICT-rechtelijke onderwerpen te maken. Door de voortschrijdende digitalisering zal dit de komende jaren verder toenemen. Juridische professionals die geen basale technologische

kennis hebben zullen hun werk in onze digitale maatschappij dus niet goed kunnen verrichten.

De **tweede reden** is dat technologie niet alleen positieve kanten heeft, maar ook belangrijke risico's in zich draagt. De verhalen achter Edward Snowden, 'filterbubbels' en 'fabeltjesfuike' door sociale media, en de ontwikkeling van een – sterk op technologie gebaseerd – 'sociaalkredietstelsel' in China vormen voldoende aanleiding om als juridische professional én als burger technologische ontwikkelingen kritisch te willen volgen.

'Arguing that you don't care about the right to privacy because you have nothing to hide is no different than saying you don't care about free speech because you have nothing to say.'

Edward Snowden

Het belang van een kritische benadering van technologie is groot. Ook in Nederland worden algoritmes en big data ingezet bij de opsporing en handhaving van fraude. In de Toeslagenaffaire gebruikte de Belastingdienst in software een risicomodule die dubbele nationaliteit als een indicator gebruikte voor een verhoogd risico op fraude. Dit was al enkele jaren in strijd met de wetgeving, maar er circuleerden nog oude databases, waardoor dit toch kon gebeuren. De wijze waarop technologische systemen zijn ingericht en worden gebruikt, kunnen dus belangrijke juridische gevolgen hebben. Om hier als juridische professional een onderbouwde mening over te hebben, moet je kunnen begrijpen wat er *in* en *met* die systemen gebeurt.

Technologie is binnen een moderne overheid overigens onmisbaar. Als technologie goed en rechtvaardig wordt ontwikkeld en ingezet, kan het de rechtsstaat versterken. Slecht ontworpen technologie die met te weinig aandacht voor juridische normen en beginselen wordt ingezet, is daarentegen een bedreiging voor de rechtsstaat. De overheid heeft dan ook juridische professionals nodig die actief kunnen bijdragen aan rechtmatige en verantwoorde ontwikkeling en implementatie van technologie. Aan de andere kant zijn er juridische professionals nodig in de rechtsbijstand en rechtspraak, die de overheid kritisch controleren.

Juridische professionals hebben in onze visie bovendien een extra maatschappelijke verantwoordelijkheid om bij te dragen aan het debat over het reguleren van ongewenste gevolgen van technologie voor de samenleving.

Als **derde reden** kan, ten slotte, worden genoemd dat technologie de manier van werken in de rechtspraktijk zelf verandert. Waar er enkele decennia geleden nog maar beperkt sprake was van het gebruik van digitale hulpmiddelen door juridische professionals, is dit inmiddels sterk veranderd. Juridische professionals werken dagelijks met ICT en veel processen binnen juridische organisaties zijn volledig gedigitaliseerd. Kennis en vaardigheden op dit gebied worden steeds belangrijker om effectief te kunnen werken.

‘Toen ik als advocaat startte in 1996 waren er nog advocaten die de door kantoor verstrekte computer vooral als extra verlichting gebruikten.’

Jeroen Plink, CEO Clifford Chance Applied Solutions

Naast het gebruik van algemene ICT-toepassingen is er ook steeds meer software en technologie die specifiek is ontwikkeld voor het werk van juristen, of voor het ondersteunen van juridische processen in organisaties, zoals contractering en *compliance*.¹ Voor dergelijke op de rechtspraktijk gerichte ICT-toepassingen is de term *legal tech* gangbaar geworden.

1] Complianceafdelingen zorgen binnen een organisatie voor de interne controle op het naleven van belangrijke wet- en regelgeving. Vooral banken, verzekeraars en andere financiële instellingen hebben grote complianceafdelingen, maar ook andere grote bedrijven hebben compliancemedewerkers.

Legal tech?

Technologie die speciaal ontwikkeld is om het werk van juristen of juridische processen in de rechtspraak te ondersteunen. Enkele andere bekende en vergelijkbare termen zijn:

Fintech: technologie voor de financiële sector

Healthtech: technologie voor de gezondheidszorg

Edutech: technologie voor het onderwijs

Govtech: technologie voor de overheid

Insurtech: technologie voor verzekeraars

Tussen, onder andere, Fintech, Insurtech, Govtech en Legal tech bestaan veel overeenkomsten. Ze zijn niet scherp van elkaar te scheiden.

Legal tech conferenties en legal tech meet-ups zijn in veel landen inmiddels vrijwel wekelijks te bezoeken. Op internet is er een stortvloed aan webinars te vinden. Het aantal legal tech startups groeit nog steeds en ook grote juridische uitgevers zetten sterk in op het ontwikkelen van nieuwe legal tech toepassingen. Voor verschillende juridische werkzaamheden wordt ook al volop gebruikgemaakt van geavanceerde kunstmatige intelligentie. ICT en legal tech zijn voor de hele rechtspraak van belang: van (juridische afdelingen binnen) het bedrijfsleven, tot de overheid en de non-profitsector, van rechtsbijstandsverzekeraars en deurwaarders tot de rechtspraak, en van advocatuur tot notariaat. Organisaties in al deze sectoren zijn druk bezig om zich aan te passen aan het digitale tijdperk en om de mogelijkheden van technologie te verkennen. Veel grote advocaten- en notariskantoren hebben inmiddels aparte innovatieafdelingen, waar technologie een kernrol speelt. Ook grote overheidsorganisaties, zoals de gemeenten Amsterdam en Utrecht, kennen inmiddels juridische onderafdelingen die zich specifiek richten op de inzet van technologie voor juridische processen. In de rechtspraak is dan ook veel behoefte aan (zeer) digitaal vaardige juridische professionals. Kennis en vaardigheden op het gebied van ICT en legal tech zijn dus simpelweg onmisbaar.

Waarom moet ik als juridische professional verstand hebben van ICT?

1. Om wet- en regelgeving over thema's waarbij technologie een rol speelt te kunnen begrijpen en toepassen.
2. Om maatschappelijke ontwikkelingen kritisch en constructief te kunnen volgen.
3. Om in de rechtspraktijk effectief met ICT en legal tech te kunnen werken en omdat ik betrokken kan worden bij het inrichten, ontwerpen, verder ontwikkelen of beheren van applicaties.

Legal tech in het onderwijs

Het juridisch onderwijs kan natuurlijk niet achterblijven bij deze ontwikkelingen. Veel juridische opleidingen zijn dan ook druk bezig hun onderwijs op het gebied van ICT en legal tech te intensiveren. Daarbij wordt vaak ook aandacht besteed aan aspecten van *legal design*: ontwerpdenken voor de rechtspraktijk. Dit thema is nauw verbonden met legal tech. Technologie moet altijd worden ingebed in een organisatie. Dit vraagt om *(her)ontwerp* van processen of informatie die aan de inzet van deze technologie verbonden zijn. Juridische professionals moeten aan dit soort ontwerptrajecten kunnen bijdragen. Kennis van ontwerpmethoden en -visies is daarvoor waardevol. In dit boek geven we daarom ook een introductie op dit onderwerp.

In Nederland hebben alle opleidingen HBO-Rechten, om het onderwijs op ICT- en legal tech-gebied te verbeteren, hun krachten gebundeld in de Legal Tech Alliantie. Via deze alliantie vindt uitwisseling van ervaringen en onderwijsmateriaal plaats en wordt bij- en nascholing voor docenten georganiseerd. Eind 2022 is met steun van de Rijksoverheid bovendien een samenwerkingsverband gestart tussen de Hogeschool van Amsterdam, Universiteit van Amsterdam, Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool Groningen. Het doel hiervan is om onderwijsprojecten op het gebied van vertalingen van rechtsregels naar digitale systemen te bevorderen, onder de naam: *leergemeenschap Digitale vertalingen*. Ook in het buitenland zijn er veel voorbeelden van universiteiten en hogescholen die actief bezig zijn met legal tech en verwante onderwerpen. Al deze activiteiten onderstrepen de noodzaak van ICT en legal tech-kennis en vaardigheden voor (toekomstige) juridische professionals.